บทบาทความเป็นดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพนียดคล้องช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ROLE OF AUTHENTICITY OF TOURISM TOWARDS PRESERVING THE ROYAL ELEPHANT KRAAL CULTURAL HERITAGE, AYUTTHAYA PROVINCE

ประเสริฐ โยธิคาร์[1*] และ นิพาภรณ์ แสงสว่าง[2]
Prasert Yothicar[1*], Nipaporn Sangsawang[2]

[1*] สาขาวิชาการท่องเที่ยว (หลักสูตรสองภาษา) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, กรุงเทพฯ
[2] ภาควิชาภาษาต่างประเทศและอุตสาหกรรมบริการ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, กรุงเทพฯ
[1*] Program of Tourism (Bilingual program), Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok
[2] Department of Foreign Languages and Service Industry, Faculty of Liberal Arts,
Rajamangala University of Technology Krungthep, Bangkok

Received: May 4, 2022 Revised: July 11, 2022 Accepted: July 18, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาบทบาทความเป็นดั้งเดิมกับการอนุรักษ์เพนียดคล้องช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ได้ข้อชี้นำอันจะเป็นแนวทางการส่งเสริมบทบาทความเป็นดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืน อาจกล่าวได้ว่าบทบาทความเป็นดั้งเดิมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั้งผลกระทบด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น เพื่อสร้างดุลยภาพในการจัดการความเป็นดั้งเดิมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงการจัดการทั้งมิติชุมชนแหล่งท่องเที่ยวหรือเจ้าบ้าน มิตินักท่องเที่ยวผู้มาเยือน และมิติกลไกการจัดการ อันจะนำไปสู่การจัดการการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ความเป็นดั้งเดิม การท่องเที่ยว การอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรม เพนียดคล้องช้าง

*Corresponding author. Tel.: 088 583 1617
Email address: sertty_ssk@hotmail.com

Abstract

The purpose of this article is to study the role of the authenticity of tourism in preserving the Royal Elephant Kraal, Ayutthaya Province, to obtain guidance which will be the guidelines to promote the authenticity of tourism in the context of tourism and the preservation of cultural heritage to be sustainable. It can be said that the authentic role of cultural heritage sites affects tourism both positively and negatively. Therefore, to balance the authentic management of cultural heritage sites, it is necessary to consider three dimensions of management: host communities, tourists, and management mechanisms. This will lead to the management of the preservation of cultural heritage authenticity and the development of cultural tourism in an appropriate and sustainable direction.

Keywords: Authenticity, Tourism, Preservation, Cultural Heritage, Royal Elephant Kraal

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ตั้งของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ได้รับการคุ้มครองและสงวนรักษาแหล่งมรดกที่เกิดขึ้นเป็นอันดับแรกภายหลังจากการขึ้นทะเบียน นอกจากนั้นการขึ้นทะเบียนมรดกโลกยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นการรับประกันความสำคัญของแหล่งมรดกนั้น ๆ เสมือนสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นอดีตและปัจจุบัน ทั้งแสดงบริบทเชิงการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่ประเทศเหล่านั้นจะต้องปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมและเสนอภาพลักษณ์ของประเทศตนสู่สายตาประชาคมโลก (พรลภัส อุณาพรหม, 2556) การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้นถือเป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยกิจกรรม แผนงานที่วัตถุประสงค์และวิธีการประกอบรวมกันเพื่อทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความเข้าใจในการรื้อฟื้น พัฒนา ปรับปรุง หรือดัดแปลงทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายใต้นัยยะของการอนุรักษ์บนฐานแนวคิดความเป็นดั้งเดิม (เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2555; Yujie Zhu, 2012)

ความเป็นดั้งเดิม (Authenticity) อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันความหมายของความเป็นดั้งเดิมมีความแตกต่างตามบริบทการนำไปใช้ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มแรกเป็นความหมายที่พิจารณาจากสภาพ หรือลักษณะทางกายภาพของวัตถุหรือสถานที่ ต่อมาความหมายของคำศัพท์ได้กว้างออกเป็นความจริงแท้ หรือความเป็นดั้งเดิมที่สัมผัสได้จากความรู้สึก หรือประสบการณ์ที่สัมผัส หรือรับรู้ได้ โดยเฉพาะในบริบทการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการรับรู้จากประสบการณ์ หรือความรู้สึกที่ได้สัมผัสภาพในอดีตจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างชุมชนแหล่งท่องเที่ยว หรือเจ้าบ้าน (Host) นักท่องเที่ยวผู้มาเยือน (Guest) และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง (เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2556) กล่าวคือ ในมุมมองของนักท่องเที่ยวนั้น อาจกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับความเป็นดั้งเดิม ความเป็นของจริงแท้ นักท่องเที่ยวจึงมีความต้องการไปท่องเที่ยวเพื่อดื่มด่ำความเป็นดั้งเดิมในสิ่งนั้น ความเป็นดั้งเดิม (Authenticity) นั้น มีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ ความเป็นต้นกำเนิดหรือของเดิม (Originality) ความเป็นแก่นของสาระ (Essence) และความเป็นของแท้ (Genuine) (Gyimothy et al., 2001; Yujie Zhu, 2012; Castéran et al., 2013) ทั้งนี้ หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่มีอยู่เดิมแล้วในทรัพยากรทางวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ หรือชำนาญในเรื่องนั้น ๆ ก็จะสามารถเข้าใจถึงความเป็นดั้งเดิมนั้นได้ด้วยเช่นกัน ในขณะที่มุมมองของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเจ้าบ้าน อาจกล่าวได้ว่า ความเป็นดั้งเดิมนั้นไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่จะมีความเป็นดั้งเดิมหรือไม่ เพราะชุมชนเจ้าบ้านต่างตระหนักดีถึงความเป็นดั้งเดิม ประวัติความเป็นมา แต่เพื่อให้ก้าวทันกับบริบทด้านการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป หรือสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและเพื่อให้ความเป็นดั้งเดิมในสิ่งนั้นยังคงอยู่ ชุมชนเจ้าบ้านจึงต้องมีการปรับเปลี่ยน หรือสร้างความเป็นดั้งเดิมจากสิ่งที่มีอยู่เดิม เช่น การนำประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ มาทำเป็นสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ได้แก่ การสาธิตและให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการจัดแสดงประเพณีการแต่งงาน หรือประเพณีต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองของกลุ่ม

ชาติพันธุ์ เป็นต้น ดังนั้น เพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง การนำนโยบายการอนุรักษ์ และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมไปปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม หน่วยงานภาครัฐตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วนจึงควรมีแนวทาง หรือแผนงานด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จะสร้างความสมดุลของการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมบนฐานการมีส่วนร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้าน หรือชุมชน ความเป็นดั้งเดิมในประเด็นนี้จึงเป็นการร่วมกันสร้าง หรือมีประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยว (Guest) กับเจ้าบ้าน (Host) ที่นักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านได้มีส่วนร่วมออกแบบความเป็นดั้งเดิมร่วมกัน ทำให้ความเป็นดั้งเดิมยังคงอยู่และได้รับการยอมรับต่อไป (Yujie Zhu, 2012; Castéran et al., 2013)

ทั้งนี้ ข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมดังกล่าวยังคงได้รับการกล่าวถึงในวงกว้างในปัจจุบัน โดยเฉพาะกรณีการบูรณะเพนียดคล้องช้างของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการวิพากษ์วิจารณ์จากชุมชนว่า การบูรณะเสาเพนียดด้านนอกไม่เป็นไปตามรูปแบบเดิมที่มีลักษณะหัวมน หรือหัวตะลุง ในขณะที่กรมศิลปากร ผู้รับผิดชอบโครงการบูรณะได้อธิบาย และยืนยันหลักการบูรณะว่าตรงตามหลักวิชาการการอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีที่ใช้อ้างอิง ได้แก่ รูปภาพถ่ายเก่าในสมัยรัชกาลที่ 4 แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ในมุมมองของชุมชนท้องถิ่นได้สะท้อนมุมมอง หรือแนวคิดที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองท่องเที่ยว และในปัจจุบันก็ไม่ปรากฏว่ามีชาวบ้านได้เคยเห็นเสาล้อมเพนียดในสมัยอยุธยาที่เป็นของแท้และดั้งเดิมว่าเป็นลักษณะใด ในขณะเดียวกันการบูรณะเพนียดคล้องช้างนี้ก็กระทำต่อเนื่องมานานแล้ว ภาพถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็เป็นภาพถ่ายที่เพนียดคล้องช้างได้รับการบูรณะต่อเนื่องกันมา อย่างไรก็ตาม เสาล้อมเพนียดคล้องช้างที่มีลักษณะหัวมน มียอดเป็นดอกบัวที่ได้มีการบูรณะก่อนหน้านี้มีความสวยงามกว่า ดังนั้น จึงควรบูรณะให้สอดคล้องตามบริบทสังคมปัจจุบันและความต้องการของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ (Nation TV, 2019)

จากปัญหาการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของเพนียดคล้องช้างของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นเมืองมรดกโลกกำลังประสบอยู่ ประกอบการนำเสนอแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมบนฐานความเป็นดั้งเดิมดังที่กล่าวมาข้างต้น บทความวิชาการนี้มุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดความเป็นดั้งเดิมกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ข้อชี้นำอันจะเป็นแนวทางการส่งเสริมบทบาทความเป็นดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลกของประเทศให้มีความยั่งยืน ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าบทบาทความเป็นดั้งเดิมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมส่งผลผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั้งผลกระทบในด้านบวกและด้านลบ ดังนั้น เพื่อสร้างดุลยภาพในการจัดการความเป็นดั้งเดิมของแหล่งมรดกดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงการจัดการทั้งมิติชุมชนเจ้าบ้าน มิตินักท่องเที่ยวผู้มาเยือน และมิติกลไกการจัดการ อันจะนำไปสู่การจัดการการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลก และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้อย่างเหมาะสม และเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

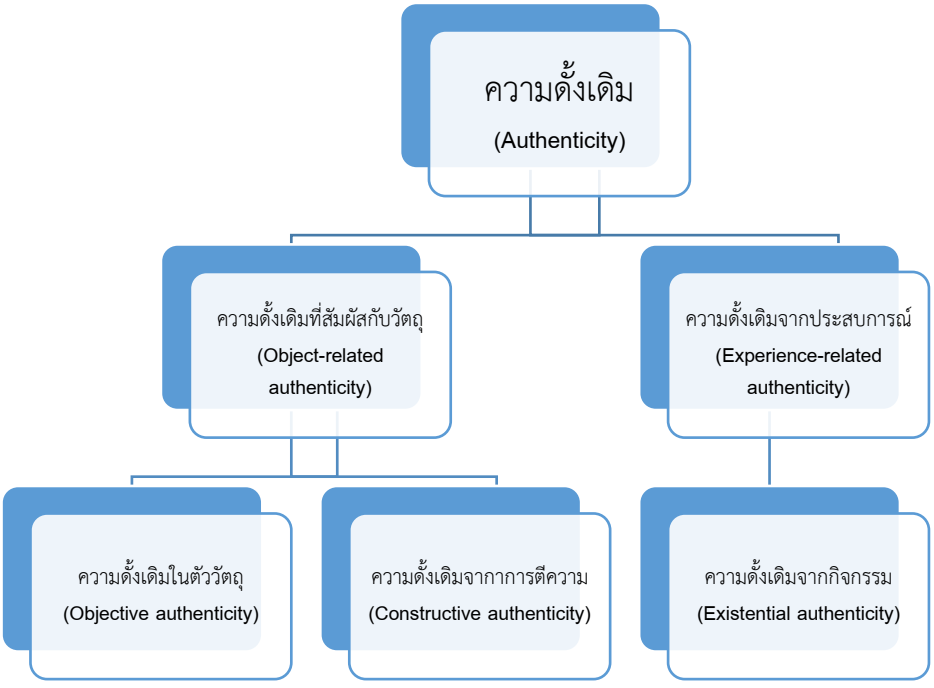
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

การอนุรักษ์เป็นการกระทำโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงรักษาส่งเสริม เผยแพร่ สืบทอด และระวังป้องกันสิ่งต่าง ๆ ไว้ให้คงสภาพเดิมโดยไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือสูญหาย พร้อมกับพัฒนาฟื้นฟูให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น หรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน โดยมีแนวทางการอนุรักษ์ ได้แก่ การค้นคว้าวิจัย การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การพัฒนา การถ่ายทอด การส่งเสริมกิจกรรม การเสริมสร้างเอตทัคคะ และการเผยแพร่แลกเปลี่ยน (ทัศนัย เศรษฐเสรี, 2551) ทั้งนี้ งานอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรมเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในชาติจะต้องช่วยกันอนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไป ในขณะเดียวกันต้องรู้จักปรับปรุง พัฒนาวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน และวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่สามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่ การรักษาของเดิมซึ่งเป็นอดีตไว้ การปรับปรุงของเดิมให้เข้ากับปัจจุบัน การตรากฎหมายที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดให้มีการส่งเสริมความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์สำหรับท้องถิ่นขึ้นในทุกระดับ การจัดตั้งหน่วยงาน หรือสถาบันขึ้นรับงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะในระดับจังหวัด หรือภูมิภาค การจัดตั้งสมาพันธ์

ผู้นำท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐในการดำเนินงานอนุรักษ์ และการพัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น (พยอม ธรรมบุตร, 2549; พนิดา สมประจบ, 2554; กฤษณะ เนียมหอม และคณะ, 2564)

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นดั้งเดิมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันความเป็นดั้งเดิม หรือความจริงแท้เป็นแนวคิดสำคัญประการหนึ่งในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ได้รับความสนใจและวิพากษ์กันในวงกว้าง โดยเฉพาะเกี่ยวกับเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินความเป็นจริงแท้ หรือความเป็นดั้งเดิมในทรัพยากรทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม อาจสามารถสรุปได้ว่า ในบริบทด้านการท่องเที่ยวแม้ว่าความจริงแท้ หรือความเป็นดั้งเดิม จะมีปัจจัยสำคัญ 2 ประการในการพิจารณา คือ (1) ประสบการณ์ท่องเที่ยวที่เน้นความจริงแท้ หรือความเป็นดั้งเดิม (Authentic experiences) ยังคงเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวแสวงหาและได้รับการส่งเสริมจากบริษัทจัดนำเที่ยว และ (2) ความจริงแท้ หรือความดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวหลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเน้นการนำเสนอภาพสังคมวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างหรือภาพในอดีต (Mckercher et al., 2002; Cater, 2008) แต่อาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันแนวคิดความเป็นดั้งเดิมมีความแตกต่างกันตามบริบทการนำไปใช้ และมีพัฒนาการกันอย่างต่อเนื่อง โดยแรกเริ่มเป็นบริบทที่พิจารณาสภาพ หรือลักษณะทางกายภาพของวัตถุ หรือสถานที่ ต่อมาเป็นแนวคิดการนำไปใช้ในบริบทที่กว้างออกเป็นความเป็นจริงแท้ หรือดั้งเดิมที่สัมผัสได้จากความรู้สึกประสบการณ์ที่สัมผัสหรือรับรู้ได้ (Cohen, 2012) สามารถสรุปประเภทความดั้งเดิมหรือจริงแท้ ได้ดังนี้

ภาพ 1 ประเภทความดั้งเดิม
ที่มา : Wang (1999)

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายความดั้งเดิมได้ดังนี้

1) ความดั้งเดิมในตัววัตถุ (Objective authenticity) หมายถึง ความดั้งเดิมที่เกิดจากตัววัตถุ หรือเป็นของจริงจากตัววัตถุ ด้วยเหตุนี้ประสบการณ์ความดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวจึงเป็นการรับรู้วัตถุนั้นเป็นความดั้งเดิม หรือของจริง

2) ความดั้งเดิมจากการตีความ (Constructive authenticity) หมายถึง ความดั้งเดิม หรือความจริงแท้เชิงสัญลักษณ์เป็นความจริงที่เป็นผลจากการตีความทางสังคม ดังนั้น ความดั้งเดิมของประสบการณ์และสิ่งต่าง ๆ ในบริบทการท่องเที่ยวจึงเกิดจากการตีความและมุมมองของนักท่องเที่ยวซึ่งยอมรับว่ามีความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ ความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ประเภทนี้จึงมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับประสบการณ์ จินตนาการ ความคาดหวัง ความชื่นชอบของนักท่องเที่ยวแต่ละคน

3) ความดั้งเดิมจากกิจกรรม (Existential authenticity) หมายถึง สภาวะความมีอยู่ หรือความจริงที่สามารถเป็นไปได้ เกิดจากการกระตุ้นโดยกิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ประสบการณ์ความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ในบริบทการท่องเที่ยวจึงไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือสิ่งของเพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็นความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ที่เกี่ยวกับความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ในบริบทการท่องเที่ยวมีความหลากหลายและค่อนข้างซับซ้อนขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น การขาดความรู้ อิทธิพลทางการเมือง ความเจริญทางด้านสาธารณูปโภค การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยไม่มีแผนรองรับผลกระทบเชิงลบ การใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวผิดบริบท และการลดความสำคัญของจิตวิญญาณแห่งสถานที่ ล้วนส่งผลต่อการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิม หรือจริงแท้ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านการลดความสำคัญของจิตวิญญาณแห่งสถานที่ ที่เป็นประเด็นถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (UNESCO, 2009) กล่าวคือ การสงวนรักษา หรือการอนุรักษ์ในบางกรณีอาจไม่คำนึงถึงความเป็นสิ่งดั้งเดิม หรือความจริงแท้ของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การไม่ใช้วัสดุเดิม การใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมผิดบริบท และการวางตำแหน่งผิดไปจากเดิม ปัจจัยดังกล่าวนี้ อาจทำลายจิตวิญญาณแห่งสถานที่ที่สื่อให้เห็นถึงความหมายและความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ของสถานที่นั้น ๆ ผ่านการใช้สอยจากช่วงเวลาในอดีตและปัจจุบัน ในมุมมองของการอนุรักษ์รวมถึงขั้นตอนของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมทุกขั้นตอนจึงต้องคำนึงถึงความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ที่สื่อให้เห็นทุกลักษณะและจิตวิญญาณของสถานที่นั้น ประเด็นดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นแค่เพียงการอธิบายความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ของลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรทางวัฒนธรรม หรือแหล่งท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อประสบการณ์ความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ของนักท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงกับความรู้สึกซึ่งได้รับจากการท่องเที่ยว ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความดั้งเดิมหรือความจริงแท้มีอยู่ในใจของแต่ละคน และสอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ในปัจจุบันต่างให้ความสำคัญกับความพึงพอใจกับการได้รับประสบการณ์ความดั้งเดิม หรือความจริงแท้จากสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากกว่าความเป็นจริงทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว (Harvey, 2004)

บทบาทความเป็นดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเพนียดคล้องช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เพนียดคล้องช้าง ตั้งอยู่ที่เลขที่ 74/1 หมู่ที่ 3 ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากตัวเมืองประมาณ 5 กิโลเมตร นับแต่สถาปนากรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เพนียดคล้องช้างขึ้นอยู่กับกรมคชบาล ตั้งอยู่บริเวณวัดซองใกล้กับพระราชวังจันทรเกษม หรือที่ว่าการอำเภอกรุงเก่าในปัจจุบัน จวบจน พ.ศ. 2123 สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงขยายกำแพงเมืองกินพื้นที่มาถึงบริเวณเพนียด จึงย้ายเพนียดไปนอกกำแพงเมือง ณ ที่ตั้งอยู่ทุกวันนี้ และในปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 ตอนที่ 16 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2484 บริเวณของกลุ่มเพนียดคล้องช้างมีกลุ่มโบราณสถานที่สำคัญ คือ เพนียดคล้องช้าง ตำหนักเพนียด และเตาเผาบ้านเพนียด มี

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์พบว่าสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการคล้องช้างป่านำมาใช้ประโยชน์ในราชการทั้งในเวลาปกติและในสงคราม แต่ในบางครั้งพระเจ้าแผ่นดินก็โปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีคล้องช้างป่าให้แขกบ้านแขกเมืองได้ชมด้วย (เดลินิวส์, 2562)

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 เพนียดได้ถูกทิ้งร้างไปจนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะเรื่อยมา อาทิ ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 3 รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 9 จากการศึกษาพบว่าลักษณะเพนียดคล้องช้างเป็นคอกล้อมด้วยซุงทั้งต้น เรียกว่า “เสาตะลุง” และมีซุงปักเป็นปีกกาหรือเป็นรั้ว แยกออกไปทั้งสองข้าง ข้างละหลายเส้น เพนียดมีประตูทางเข้าและออกของช้างป่าและช้างต่อ เรียกว่า “ซอง” ด้านบนมีเสาใหญ่แขวน อยู่เรียกว่า “โตงเตง” ไว้สำหรับเปิดและปิดซองเมื่อต้อนช้างเข้าและออกจากเพนียด คอกเพนียดมีขนาดประมาณ 75 x 100 เมตร และในปัจจุบัน กรมศิลปากรได้ดำเนินการอนุรักษ์และบูรณะซ่อมแซมเพนียดคล้องช้างโดยยึดตามหลักฐานการบูรณะเพนียดคล้องช้างในอดีต ตั้งแต่สมัยรัชกาล 4 และรัชกาลที่ 5 ปรากฏหลักฐานหัวเสาด้านในเชิงเทินเพนียดเป็นเสาหัวมน ใต้ส่วนที่มนมีการเซาะร่อง 2 ร่อง ส่วนเสาด้านนอกเชิงเทินเป็นหัวเสาตัดตรง อาจกล่าวได้ว่าเพนียดก่อนทำการอนุรักษ์และซ่อมแซมนี้เป็นการดำเนินการในปี พ.ศ. 2500 ตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 ทรงโปรดให้ซ่อมเพนียด ปรากฏภาพถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2505 พบว่ารูปแบบหัวเสาในครั้งนี้ถูกเปลี่ยนไป โดยรูปแบบเสาทั้งด้านในและนอกเชิงเทินเป็นเสาหัวมนที่ใต้ส่วนที่มนมีการเซาะร่องเพียงร่องเดียว คาดว่าเป็นการบูรณะโดยการเปลี่ยนเสาใหม่ทั้งหมด ต่อมาในปี พ.ศ. 2530-2531 และ พ.ศ. 2550-2551 มีการบูรณะเพนียด รูปแบบหัวเสายังคงยึดตามแบบการบูรณะในปี พ.ศ. 2500 และในปี พ.ศ. 2561-2562 กรมศิลปากรได้บูรณะเพนียดคล้องช้างอีกครั้งตามรูปแบบดั้งเดิมตามหลักฐานจากภาพถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 (ไทยพีบีเอส, 2562) แต่เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์หลังชาวบ้านร้องเรียนว่าการบูรณะซ่อมแซมมีการตัดหัวเสาตะลุงที่อยู่ด้านนอกเพนียด หรือที่เรียกว่าปีกกาออกทั้งหมด ทำให้เพนียดคล้องช้างเปลี่ยนไปดูไม่สวยงามเหมือนที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่าในมุมมองของชุมชนท้องถิ่นได้สะท้อนมุมมอง หรือแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองท่องเที่ยว และปัจจุบันก็ไม่ปรากฏว่ามีชาวบ้านได้เคยเห็นเสาล้อมเพนียดในสมัยอยุธยาที่เป็นของแท้และดั้งเดิมว่าเป็นลักษณะใด ในขณะเดียวกันการบูรณะเพนียดคล้องช้างนี้ก็กระทำต่อเนื่องมานานแล้ว และหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นภาพถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็เป็นภาพถ่ายที่เพนียดคล้องช้างได้รับการบูรณะต่อเนื่องกันมา อย่างไรก็ตาม เสาล้อมเพนียดคล้องช้างที่มีลักษณะหัวมนและมียอดเป็นดอกบัวที่ได้มีการบูรณะก่อนหน้านี้มีความสวยงามกว่า ดังนั้น จึงควรบูรณะให้สอดคล้องตามบริบทสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปและความต้องการของคนในพื้นที่เป็นสำคัญ (Nation TV, 2019)

จากปรากฏการณ์ความเป็นดั้งเดิม (Authenticity) ในแหล่งมรดกโลกที่เกิดขึ้นนี้ และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทความวิชาการนี้ ในบริบทการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างชุมชนแหล่งท่องเที่ยว หรือเจ้าบ้าน (Host) และนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน (Guest) กล่าวคือ ในมุมมองของนักท่องเที่ยวนั้นต่างให้ความสำคัญกับความเป็นดั้งเดิม ความเป็นของจริงของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น กล่าวได้ว่ายิ่งมีความเป็นของดั้งเดิมมาก นักท่องเที่ยวก็ยิ่งมีความชื่นชอบมากเช่นกัน นักท่องเที่ยวจึงมีความต้องการไปท่องเที่ยวเพื่อค้นหาความเป็นดั้งเดิมในสิ่งนั้น ความเป็นดั้งเดิม (Authenticity) นั้น มีหลักเกณฑ์สำคัญ ๆ คือ ความเป็นต้นกำเนิดหรือของเดิม (Originality) ความเป็นแก่นของสาระ (Essence) และความเป็นของแท้ (Genuine) (Gyimothy et al., 2001; Yujie Zhu, 2012; Castéran et al., 2013) ทั้งนี้ หลักเกณฑ์เหล่านี้เป็นความเป็นดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในตัววัตถุ (Objective Authenticity) ที่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจ หรือชำนาญ (Expert) ในเรื่องนั้นสามารถบอกได้ ระบุได้ถึงความเป็นดั้งเดิมนั้น ๆ ว่าเป็นมุมมองเดียวกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกที่ยึดหลักฐานทางโบราณคดีเป็นสำคัญ แต่ในขณะที่มุมมองของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นที่เป็นเจ้าบ้าน (Host) และความเป็นดั้งเดิมนั้นไม่ใช่เรื่องสำคัญที่จะมีความเป็นดั้งเดิม ความจริงแท้ หรือไม่จริงแท้ หรือเป็นเพียงการแสดงสาธิตเพื่อความสนุกสนาน แต่ในฐานะเจ้าบ้านต่างก็รู้สึกว่าความเป็นดั้งเดิมก็ยังมีความเป็นดั้งเดิมมีประวัติความเป็นมา มีขั้นตอนการปฏิบัติที่สืบทอดกันมา แต่เพื่อให้ก้าวทันกับบริบทสังคมโลกที่เปลี่ยนไปหรือสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือเพื่อให้ความเป็นดั้งเดิมในสิ่งนั้นยังคงอยู่ ชุมชนเจ้าบ้านจึงต้องมี

การปรับเปลี่ยน หรือสร้างความเป็นดั้งเดิมจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือตัววัตถุ (Objective Authenticity) เป็นความเป็นดั้งเดิมจากการตีความ (Constructive Authenticity) เป็นการหลอมรวม หรือสร้างขึ้นมาใหม่จากวัตถุดั้งเดิมนั้น (Objective Authenticity) เมื่อเวลาผ่านไปการตีความ หรือการสร้างสรรค์ใหม่ (Constructive Authenticity) ก็จะเป็นที่ยอมรับว่ามีความเป็นดั้งเดิมได้เช่นกัน เช่น ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จากเดิมเป็นเพียงตลาดค้าส่งของทะเลแต่ได้ถูกตีความและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่กลายเป็นตลาดน้ำวิถีชีวิตชุมชน ได้รับการยอมรับฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นตลาดน้ำแต่มีความเป็นดั้งเดิมด้วยเช่นกัน (Wang, 1999)

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวมาเป็นการรับรู้ หรือมุมมองของความเป็นดั้งเดิมในมุมมองของแต่ละฝ่าย คือ นักท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าบ้าน มีความเห็นเกี่ยวกับความเป็นดั้งเดิมแตกต่างกันไป และในปัจจุบันการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเป็นดั้งเดิมผ่านรูปแบบการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมก็กำลังเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกกล่าวถึง การศึกษาครั้งนี้อาจเสนอความคิดเห็นได้ว่าการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม กรณีเพนียดคล้องช้าง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความเป็นดั้งเดิมควรเป็นการร่วมกันสร้าง หรือมีประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นหรือเจ้าบ้าน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เกิดเป็นความดั้งเดิมจากกิจกรรม (Existential authenticity) ที่ความดั้งเดิม หรือจริงแท้ที่สามารถเป็นไปได้เกิดจากการกระตุ้นโดยกิจกรรมท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น ประสบการณ์ความดั้งเดิม หรือความจริงแท้ในบริบทการท่องเที่ยวจึงไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หรือสิ่งของเพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็นความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่ Yujie Zhu (2012) เสนอว่าเพื่อให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของบริบทการท่องเที่ยวของโลก บทบาทความเป็นดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรมควรมาจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Performative Authenticity) ได้แก่ นักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น หรือเจ้าบ้าน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความเป็นดั้งเดิมของเพนียดคล้องช้างนี้ควรเกิดจากการร่วมกันสร้างสรรค์ร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีลักษณะเป็นพลวัตที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในการออกแบบร่วมกันในการตีความและสร้างสรรค์ความเป็นดั้งเดิมขึ้นมา เมื่อเวลาผ่านไปความเป็นดั้งเดิมของเพนียดคล้องช้างที่ตีความขึ้นมาใหม่จะเหลือไว้เพียงสิ่งที่สังคมต้องการเท่านั้น กลายเป็นความเป็นดั้งเดิมจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่นักท่องเที่ยว ชุมชนเจ้าบ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมออกแบบความเป็นดั้งเดิมของเพนียดคล้องช้างร่วมกัน ทำให้ความเป็นดั้งเดิมยังคงอยู่และได้รับการยอมรับต่อไป

สรุป

ความเป็นดั้งเดิมในบริบททางการท่องเที่ยวจะถูกนำมาอธิบายและเป็นเครื่องมือที่ใช้วัดคุณภาพทางการท่องเที่ยว ตลอดจนการใช้ในการโฆษณาทางการท่องเที่ยว อาจหมายรวมถึงเป็นเครื่องชี้วัดคุณธรรมจริยธรรมทางการท่องเที่ยวด้วย ทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้รับความสนใจและเป็นที่ที่นักท่องเที่ยวต้องการมีประสบการณ์ร่วม แต่การหยุดชะงักหรือกรณีที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นไม่ได้รับการส่งเสริม ไม่เป็นที่รู้จัก จะเป็นการทำลายความเป็นดั้งเดิม รวมถึงการไม่เกิดการตีความและการสร้างสรรค์ความเป็นดั้งเดิมระหว่างเจ้าบ้าน นักท่องเที่ยว และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดเป็นเพียงความดั้งเดิมแต่เปลือกภายนอก หรือเกิดเป็นของเทียมขึ้นมา ดังนั้น บทบาทความเป็นดั้งเดิมในบริบทการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จึงควรพิจารณาถึงการสร้างดุลยภาพในการจัดการความเป็นดั้งเดิมของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งต้องคำนึงถึงการจัดการที่ครอบคลุมทั้งมิติชุมชนเจ้าบ้าน มิตินักท่องเที่ยวผู้มาเยือน และมิติกลไกการจัดการ อันจะนำไปสู่การจัดการการอนุรักษ์ความเป็นดั้งเดิมของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม และเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

การอ้างอิง

กฤษณะ เนียมหอม และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน. **Journal of Roi Kaensarn Academi, 6**(11), 350-363.

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2555). **ความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม) ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ

เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์. (2556). **ความคิดเห็นและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่อความจริงแท้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงโหยหาอดีต: กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี**. สืบค้นจาก: https://www.tci-thaijo.org/index.php/damrong/article/view/21529

เดลินิวส์. (2562). **เพนียดช้างหลวงอยุธยา แหล่งประวัติศาสตร์ไทย**. สืบค้นจาก https://www.dailynews.co.th/article/716318

ทัศนัย เศรษฐเสรี. (2551). **การประยุกต์ใช้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยในผลงานศิลปกรรมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม.

ไทยพีบีเอส. (2562). **ภาพในอดีต "เสาตะลุง" เพนียดคล้องช้าง**. สืบค้นจาก https://news.thaipbs.or.th/content/280452

พนิดา สมประจบ. (2554). **เครื่องทองลงหิน: รูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมในภาคกลาง** (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (วิชาวัฒนธรรมศาสตร์) ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

พยอม ธรรมบุตร. (2549). **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พรลภัส อุณาพรหม. (2556). **บทบาทการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมแหล่งมรดกโลก นครประวัติศาสตร์อยุธยา**. สืบค้นจาก: http://www.articles.citu.tu.ac.th/wp-content/.../1-2556_005.pdf

Castéran, H. & Roederer, C. (2013). Does authenticity really affect behavior? The case of the Strasbourg Christmas Market. **Tourism Management, 36**(2013), 153-163.

Cater, K. A. (2008). **Volunteer Tourism: Exploration of the Perceptions and Experiences of Volunteer tourists and the Role of Authenticity in those Experiences** (Unpublished Master's thesis), Lincoln University, Lincoln.

Cohen, e. & Cohen, S. (2012). Authentication: Hot and Cool. **Annals of Tourism Research, 39**(3), 1295-1314.

Gyimothy, S. & Johns, N. (2001). Developing the role of quality. In Drummond, S. and Yeoman, I. (eds) **Quality Issues in Heritage Visitor Attractions** (pp. 243-266). Oxford: Butterworth-Heinemann.

Harvey, W. R. (2004). **Authenticity and Experience Quality among Visits at a Historic Visitors**. (Unpublished Master's thesis). Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg.

Nation TV. (2019). **ชาวอยุธยาจี้กระทรวงวัฒนธรรมระงับบูรณะเพนียด กรมศิลป์ฯ ยันแบบถูกต้อง**. สืบค้นจาก: https://www.msn.com/th-th/news/national/ชาวอยุธยาจี้กระทรวงวัฒนฯระงับบูรณะเพนียด

Mckercher, B. & Hilary du Cros. (2002). **Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Tourism Management**. New York: The Haworth Hospitality Press.

UNESCO. (2009). **Hoi An Potocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of Asia**. Bangkok: UNESCO Bangkok.

Wang, Ning. (1999). Rethinking in Authenticity in Tourism Experience. **Annals of Tourism Research, 26**(2), 349-340.

Yujie Zhu. (2012). Performing Heritage: Rethinking Authenticity in Tourism. **Annals of Tourism Research**, **39**(3), 1495-1513.